૭૮૬ હુવલકુલ ચામુઈન

(અનજુમન તરક્કીએ ઇસલામ સીરીઝ નં. ૪)

રફીકુસ સિયામ.

ઉર્દૂ ઝબાન અવર ગુજરાતી હરફોંમેં લિખનેવાલે

નિઝામુદ્દીન એ. કુરેશી.

પાંચપટી અહમદાબાદ.

શાયે કરનેવાલે

અરાકીને અનજુમન તરક્કીએ ઇસલામ

કડીયાકુઈ અહમદાબાદ

પહેલી બાર કોપી. ૪૦૦૦

સને ૧૩૪૩ હિજરી Regd. no. 178 સને ૧૯૨૫ ઇસ્વી.

બિલા કીમત

(યે રિસાલા મરહૂમ ખા. સા. જાન મોહમ્મદ સાહબકી રૂહકો સવાબ પહોંચાને કી ખાતર વકફ કિયા ગયા હય.)

શ્રી પાનકોરના નાકે આવેલા મનહર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

“ મોતીલાલ ગણપરામે છાપ્યું. ”

ગુઝારિશ. ગુજરાતી કોપીરાઈટ

અલહમ્દો લિલ્લાહ ! બહોત કમ ઝમાને મે ઇસ અનજુમન ને ખુદાકે ફઝલો કરમસે હસ્બે ઝેલ રિસાલેજાત મુસલમાનોંકી ખિદમત મેં મુફ્ત પેશ કિયે.

તાલીમે નમાઝ. ૩૦૦૦ પહેલીબાર
તાલીમે નમાઝ ૮૦૦૦ દુબારા
જાંનમાઝ મુસલિમ ૨૦૦૦ પહેલીબાર
ખુદાઈ ઇનકમટેક્ષ ૬૦૦૦ ,,

રમઝાન શરીફકે મોકે પર રોઝો કે મસાયલ કે મુતઅલ્લીક યે રિસાલા તૈયાર થા લેકિન અનજુમન કી માલી હાલત દેખતે હુવે ઇસકા શાયે હોના મુશકિલ નઝર આ ગયા થા. ખુદા કા શુક્ર હય કે ઉસને ગયબસે ૪૦૦૦ કાપી કા ઇનતિઝામ કર દિયા. ઔર આજ યે રિસાલા શાયે હો રહા હય.

અનજુમનકો ઔર જીસકી નઝરસે યે રિસાલા ગુઝરે ઉસકો હમારે શહેર કે મશહુરો મારૂફ મસલાની વકીલ જનાબ શેખ મોહમ્મદ નઝીર સાહબ કા અહસાન માનના ચાહીયે કે આપને હમારી ગુઝારિશ પર ઇસ રિસાલેકી ચાર હજાર કાપી છપવા કે અપને મરહુમો મગફુર વાલિદ જનાબ ખાન સાહબ જાન મોહમ્મદ સાહબકે નામસે નઝ્ર ફરમાઈ. જો હઝરાત ઇસ રિસાલેકો પઢે વો મરહુમ કે હકમેં દુઆએ ખયર કરેં.

ઇસી તરાહ દીગર હઝરાત ભી અનજુમન કી ઇમદાદ પર આમાદા હોજાયેં તો વો બહોત જલ્દ જલ્દ ઐસે મુફીદ રસાયલ શાયે કરનેકી કોશિશ કરેગી.

નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

રફીકુસ્સયામ

યા

રોઝેકી હકીકત

શામકા વકત હય. નીલગું આસમાન પર અબ્રકે ફટે ફટે ટુકડે ફયલે હુએ હંય. હવા તેઝ ચલ રહી હય. ઉસકે ઝોંકે અબ્રકે ટુકડોંકો ઇધર ઉધર હટા લે જાતે હંય. વકત બિલકુલ આખિર હો ગયા હય. બચ્ચે અવ્ર જવાન અવ્ર છોટે બડે આમ મુસલમાન જા બજા ખુલે મયદાનોં, મસજીદોં અવ્ર કોઠોં પર મગરેબકી તરફ આંખ લગાયે હુએ બડે ગોરસે દેખ રહે હંય. મજમએ કે સોકુતકો એક મેહમુદ નામી બચ્ચેને જીસકી ઉમર તખમીનન સાત બરસકી હોગી ઈસ તરાહ અપને વાલિદસે મુખાતિબ હોકર ઈસ તરાહ તોડા.

"અબ્બા કયા દેખ રહે હો?"

"બેટા! ચાંદ દેખ રહે હેં."

" ચાંદ દેખકર કયા કરોગે ? "

" ચાંદ દેખકર રોઝા રખીંગે. ઈસ ચાંદસે રોઝોંકા મહીના શુરૂ હોગા. ઇસ લિયે સબ દેખતે હૈં."

" કયા બિલા ચાંદ દેખે રોઝા નહીં રખ સકતે ? "

" હાં, અગર આસમાન પર ગુબાર હોતો એક મર્દ યા અવરત મુસલમાનકી ગવાહી દેનેસે અૌર અગર મતલા સાફ હોતો બોહોતસે આદમીયોંકી શહાદત મિલનેસે અૌર અગર શુબ્હા હો તો શઅબાનકે ૩૦ દિન પુરે કરનેસે રોઝા રખ સકતે હૈંય." યે સુનકર મેહમુદને આસમાનકી તરફ દેખકર કહાઃ—

" લો, વોહ ચાંદ નઝર આ રહા હૈય." મેહમુદ યે કેહ રહા થા કે મેહલ્લે કે લડકોં કી " ચાંદ હો ગયા " " ચાંદ હો ગયા " કી આવાઝેં આની શુરૂ હુઈ. મેહમુદ કે અબ્બા અહમદને ચાંદ દેખકર દુઆ માંગી અૌર મગરિબકી નમાઝ અદા કરકે મકાન કે નીચેકે હિસ્સે મેં આયે તો મેહમુદને કહાઃ—" કલ હમભી રોઝા રખીંગે." યે સુનકર અહમદ ખુશ હોકર બોલેઃ—

" શાબાશ બેટા ! તુમારી હિમ્[illegible] પર; ઝુરૂર રોઝા રખો. મગર તુમ જાનતે હો કે રોઝા કિસ તરાહ રખતે હૈંય ? "

"હાં, દાદી અમ્માને મુઝકો બતાયા તો ઝુરૂર થા મગર મેં આપકી ઝબાને મુબારક સે સુન્ના ચાહતા હું"

"અચ્છા તો લો સુનો" અહમદને કહાઃ- "તર્ક કરના ખાને ઔર પીનેકા સુબેહ સાદિકસે ગુરૂબે આફતાબ તક. બ નીયયતે રોઝા. ઉસકો શરેઅ શરીફમેં રોઝા કેહતે હૈંચ. કયા તુમ સુબેહસે શામ તક ભુક ઔર પ્યાસકી બરદાશ્ત કર સકતે હો ?"

"હાં, જનાબ ! હિમ્મત તો કરતા હું કે કુચ્છ ન ખાઉંગા ઔર ન પીયુંગા, રોઝા રખુંગા."

યે બાતેં હો રહી થીં કે ઇતનેમેં મેહમુદકી દાદી અંમા આ ગઇં ઉનકો દેખકર ફવરન મેહમુદ ચિલ્લા ઉટ્ઠાઃ- "દાદી અંમા ! કલ હમભી રોઝા રખીંગે."

"બેટા ! યે પહાડસા દિન કયોં કર કટેગા. ફુલસા ચહેરા કુમલા જાયગા. ઔર નન્હાસા કલેજા ભુક કી બરદાશ્ત ન કર સકેગા." ઇતનેમેં મેહમુદકી વાલિદા ભી આ ગઇ. મેહમુદકે રોઝેકી હકીકત સુનકર બોલ ઉટ્ઠીઃ—

"ના બેટા ! તુમસે દિન ભર ભુકા પ્યાસા કયોં કર રહા જાયગા." ઇતનેમેં મેહમુદકો સંભાલને વાલી

મામા આઇ અવ્ર મેહમુદકે રોઝેકી હકીકત સુનકર ચિલ્લા ઉટઠીઃ—

"વાહ ! મેં અપને બચ્ચેકો રોઝા નહીં રખને દુંગી. લો અભીતો અચ્છી તરેહ તાકત ભી નહીં આઇ. અભીતો ખેરીયત સે નહાયે હુવે અઠવાડા ભી નહીં હુવા."

મેહમુદ ચારોં તરફ કે ઇનકારસે રંજીદા અવ્ર આબદીદા હોને લગા. તો અહમદને કહાઃ– "અચ્છા અપને દાદા જાનસે તો પુછલો." ઇસ ફિકરેસે મેહમુદકો કુચ્છ તસકીન હુઇ અવ્ર રઝામંદ હો ગયા અવ્ર સારા કાફલા મિલે હુવે દુસરે મકાનકી તરફ ચલા. જહાં મેહમુદકે દાદા રેહતે થે. દાદા કે પાસ જા કર મેહમુદને કહાઃ—

"દાદાજાન ! આજ અભી અભી રોઝોંકા ચાંદ દેખા ગયા. કલ સબ રોઝા રખીંગે ઇસ લિયે મેંભી રખના ચાહતા હું. લેકિન યે સબ મના કરતે હંય." યે સુનકર મેહમુદકે દાદાને કહાઃ—

"બેટા ! મરહબા તુમારી હિમ્મત પર. યે સબ લોગ મોહબ્બત કે જોશસે મના કરતે હંય. અવ્ર તુમ પર અભી રોઝે ફરઝ ભી નહીં હેં. સારા મહીના

પટા હય જબ જી ચાહે રખ લેના. અઽર સુનો તુમારા રોઝા આસાન થોડા હી હય. તુમારે રોઝે કે લિયે બડે બડે સામાન હોંગે. જીસ રોઝ તુમ રોઝા રખોગે તુમારે હમજોલી, હમ મકતબ અઽર અઝીઝો અકારબ વ હમસાયા સબ બુલવાયે જાઇંગે. ઉમદા ઉમદા ખાને, બોહોત તરહેકી અફ્તારી બનવાઇ જાયેગી, મસજીદોંમેં ભેજી જાયેગી. તુમારે રોઝેકી વજેહસે યે કુચ્છ સામાન કરના હોગા. તુમ ફિર કિસી રોઝ રોઝા રખ લેના" યે રામ કહાની સુનકર મેહમુદ બોહોત ખુશ હુવા કે ઇસ ધુમ ધામસે હમ રોઝા રખીંગે. થોડીસી મિઠાઇ જો દાદાને દી ખાતે હુએ ખુશ ખુશ ચલા આયા.

મેહમુદકી તબીયત કુદરતી તવર પર ઇલ્મે દીન કી તરફ રાગિબ અઽર તેહકીક તલબ વાકે હુઇથી. ખાને વગયરાસે ફારિગ હોકર દાદા કે પાસ આ મવજુદ હુવા અઽર બોલાઃ—

"શામકો આપને ફરમાયા થા કે અભી તુમ પર રોઝા ફરઝ નહીં. અચ્છા બતાઇયે કે મુઝપર ફરઝ નહીં તો કિન પર ફરઝ હય." યે સુનકર દાદાને કહાઃ—

"મુસલમાન ઉમ્મતે મુહમ્મદીયા પર, જો મજ-

નુન અ૦ર"ના બાલિગ ન હોં રોઝા ફરઝ હય અ૦ર ફરઝકા ઇનકાર કરનેવાલા; કાફર હય.".

"રોઝેકી નીયત કબ અ૦ર કિસ તરાહ કરના ચાહીયે" મેહમુદને પુછાતો દાદાને જવાબ દીઆઃ—

"રોઝએ રમઝાનકી નીયત રાતસે લેકર દો પેહેરસે પહેલે તક કર લે કે આજ રખુંગા. ઝબાનસે કહેના ઝુરૂરી નહીં હય. દિલસે ઇરાદા કરલે મગર રોઝએ કઝા અ૦ર કફ્ફારેકી નીયત રાતસે કરના ઝુરૂર હય."

યે સુનકર મહેમુદને ફિર સવાલ કિયાઃ—

"કયા રમઝાન શરીફકે રોઝોંકે અલાવા અ૦ર ભી રોઝે હંય ?"

"રોઝેકી દો કિસમેં હંય. ફરઝ અ૦ર નિફલ. ફિર ઉનમેંસે હરેકકી તીન કિસમેં હંય. જો કુલ મિલાકે છે હોતી હંય. ૧, રોઝએ રમઝાન શરીફ. ૨, રોઝએ કઝા. ૩, રોઝએ કફ્ફારા. યે તીન કિસમકે રોઝે ફરઝ હંય. ૪, રોઝએ નઝરે મોઅઇયન. ૫, રોઝએ નઝરે ગેર મોઅઇયન ૬, રોઝએ નિફલ. યે તીન કિસમકે રોઝે નિફલ હંય. અ૦ર જો નઝરકા રોઝા મુકરર કર લિયા જાતા હય વોભી ફરઝ હો જાતા હય અ૦ર બાઝ રોઝે ખાસ નિફલી રોઝે કહેલાતે હંય."

" રોઝે નિફ્લ વ કઝા વગયરા જીસ રોઝ ચાહેં રખ લેં યા ઉનકે વાસ્તેભી કોઈ ખાસ દિન મુકર્રર હય ? "

" ઈદ, બકરા ઇદ, ઔર બકરા ઇદસે તીન દિન બાદ તક રોઝા રખના હરામ હય, બાકી જબ ચાહેં રોઝા રખેં. લેકિન રમઝાન કે મહીને મેં અગર નિફ્લ કે રોઝેકી નીયત કરે તબ ભી રમઝાનકા રોઝા હોગા નિફ્લ ન હોગા. ગરઝ પાંચ દિન રોઝે ન રખે. ઇદુલ ફિતર ઔર ચાર દિન ઇદુદ દોહા કે. "

" દાદા જાન ! આપને અભી ફરમાયા થાકે બાઝ રોઝે ખાસ નિફ્લી રોઝે કહેલાતે હંય વો કોન કોનસે હંય ? "

" છોટી ઈદકે બઅદકે છે દિન. બડી ઇદકે મહીને મેં ૧૩ સે ૧૫ તક યે અઇયામે બયઝ ભી કહેલાતે હંય. ફિર મોહર્રમકે દસ દિન જુમ્આ, હઝારા. "

" હઝારા કયા હે ? ફુલ હય યા મોતી ? "

" શબરાતકી પંદરવીં કો જો રોઝા રખા જાતા હય વો હઝારા રોઝા કેહલાતા હય. "

" જબહી ઉસ દિન જબ હમ આતશબારી ચલા

રહેથે અઓર સબ હલવા માંડે ખાતે થે. મામા કેહતી થી કલ મેં હઝારા રોઝા રખુંગી."

"બસ વોહી."

"અબ યે ફરમાઇયે કે રમઝાન શરીફ કે રોઝે કબસે ફર્ઝ હુએ?" મહેમુદકે ઇસ સવાલસે ઉસ્કે દાદા કો બે ઇંનતિહા ખુશી હુઇ ઈસલિયે ઉસ્કે હકમેં દુઆ કરતે હુવે દાદાને કહા:-

"મેહમુદ! ખુદા તુમ્હારી ઉમ્રમેં બરકત દે. તુમ બડે ઝહીન માલુમ હોતે હો. અગ્ર તુમકો શવક હય કે દીનકી બાતેં સીખો. લો ગોરસે સુનો. ફતેહ મક્કાકે કોઇ તીન બરસ અઓર શુરૂ ઇસ્લામસે પંદરા બરસ બઅદ રમઝાન શરીફકે રોઝે ફરઝ હુએ. યે મહીના બોહોત મુબારક અઓર બા બરકત હય." યે સુનકર મેહમુદને થોડી દેર તક ગોર કરને કે બઅદ કહા:--

"દાદાજાન! આપકે ઇસ ફરમાનેસે મેરે દિલમેં એક અઓર સવાલ પયદા હોતા હય કે ઇસ મહીનેકી બરકતેં કોન કોનસી હંય?"

"યે મહીના અયસા બા બરકત હય કે અગર ઇસ્કી પુરી ફઝીલત બ્યાન કી જાવે તો એક કિતાબ તૈયાર હો. મુખતિસર તુમકો બતલાતા હું ઉસકો

યાદ રખના. ફિર કિસી વકત તુમ્હારા ઈમતિહાન લિયા જાયગા. સુનો

(૧) કુરઆને મજીદ ઇસ મહીને મેં નાઝિલ હુવા યે સબસે બડી ફઝીલત હય અવ્ર અલાવા ઇસકે અવ્ર બોહોત ફઝીલતેં હૈંય ગિન્તે જાવ.

(૨) યકુમ રમઝાન શરીફ કો હઝરત ઈબ્રાહીમ અલ૦પર સહીફા નાઝિલ હુવા.

(૩) છે તારીખ કો હઝરત મુસા અલ૦પર તવરેત નાઝિલ હુઇ.

(૪) સતરા તારીખ કો હઝરત ઇસા અલ૦પર ઇનજીલ નાઝિલ હુઈ,

(૫) ચઉદા તારીખ કો તમામ કુરઆન શરીફ અવ્વલ આસમાન પર ઉતરકર બ કદરે મુનાસબ તેવીસ બરસમેં હમારે નબી સલ૦ પર નાઝીલ હુવા.

(૬) હઝરત રસુલે અકરમ સલ૦ને ફરમાયા કેઃ-- "જો શખ્સ રમઝાન શરીફ કે રોઝે અવ્વલસે આખિર તક રખે વો સગીરા ગુનાહોંસે અયસા પાક હુવા ગોયા અભી અપની માંકે પેટસે પયદા હુવા."

(૭) મુસા અલ૦કી મુનાજાત પર ખુદાએ તઆ-લાકા ઇરશાદ હુવા કે અય મુસા રમઝાન કે મહીને

કી ફઝીલત ઉમ્મતે મુહમ્મદીયા પર તમામ મહીનોંસે અયસી હય જયસી મેરી ફઝીલત તમામ બંદોં પર.

(૮) હઝરત રસુલે ખુદા સલ૦ને ફરમાયા કેઃ-- "નેક કામકા સવાબ અલ્લાહ તઆલા દેહ ચંદસે સાતસો ગુને તક અતા ફરમાતા હય. મગર રોઝે કે બારેમેં ખુદા ફરમાતા હય કે વો મુઝસે તાઅલ્લુક રખતા હય અ૦ર મેં ભી જઝાએ રોઝા હું. યઅને મેરા દીદાર હોગા." અ૦ર સુનો.

(૯) હદીસ શરીફ મેં વારિદ હય કેઃ--"રોઝા દાર કે મુંહકી બુ અલ્લાહ તઆલા કો મુશ્કો અઅફરાનકી ખુશબુસે ઝિયાદા પસંદ હય."

(૧૦) આં હઝરત સ૦ને ફરમાયા હય કેઃ- "જબ રમઝાનકા મહીના આતા હય તો બેહેશ્તકે દરવાઝે ખોલ દિયે જાતે હંય. અ૦ર દોઝખ કે દરવાઝે બંદ કિયે જાતે હંય. અ૦ર બડે બડે શયાતીન મુકઈયદ કિયે જાતે હંય."

(૧૧) રમઝાન શરીફકે રોઝ દારોંકી હુરેં તમન્ના કરતી હંય.

(૧૨) ઇસ મહીને કા એક દિરમકા સદકો અ૦ર મહીને કે હઝાર દિરમકે સદકેકે બરાબર હય.

૧૨૧૮૩

(૧૩) ઇસ મહીનેમેં જુમેકી ઇબાદત અૌર કલામે મજીદકી તિલાવત હઝાર સાલકી ઇબાદતસે ઝિયાદા સવાબ રખતી હય.

(૧૪) ઇસ મહીને મેં જો શખ્સ રોઝા અપને અહલો અયાલકે સાથ ઇફ્તાર કરે ઉસકો મક્કા મુઅઝઝમા મદીના મુનવ્વરા અૌર બયતુલ મુકદ્દસકે રોઝેદારકે બરાબર સવાબ મિલેગા.

(૧૫) ઇસ મેં શબેકદ્ર ભી હય, અૌર ઉસ રાતકો દુઆ મકબુલ હોતી હય.

હન્નોઝ યે ફિકરા તમામ ન હોને પાયા થા કે મેહમુદકે અબ્બાને અપને વાલિદસે આકર અર્ઝ કિયા કે :-" જમાઅત તૈયાર હય. આજ તરાવીહ ભી આપકો પઢાની હોગી."

મહેમુદકે દાદા ખુદાકે ફઝલસે પુરે આલિમ અૌર હાફિઝે કુરઆન, ઉમદા કારી, મેહલ્લા કયા બલકે શહેરમેં યકતા થે. ઉમ્રમેં કરીબ પચાસ પચપન સાલકે થે લેકીન નિહાયત સુર્ખો સુફેદ અૌર ચહેરેસે ચાલીસ સાલસે ઝિયાદા નહીં મઅલુમ હોતે થે. તમામ શહેર ઉનકો બડી કદરો મનઝિલતકી નિગાહસે દેખતા થા.

અઽર સબ ઈઝઝત કરતેથે. ચલને કો તૈયાર હો ગયે તો મેહમુદ બોલ ઉઠઠા :-

" દાદા જાન ! અમ્માને અભી આપસે કહા કે તરાવીહ આપકો પઢાના હોગી તો તરાવીહ કિસકો કહેતે હંય ?"

" તરાવીહ કે મઅને હંય આરામ લેના ચુંકે ઈસ નમાઝ મેં હર ચ્હાર રકઅતકે બઅદ કુચ્છ આરામ લિયા જાતા હય ઈસ લિયે યે નામ હુવા. રમઝાન શરીફકે મહીને મેં હરશબ બઅદ નમાઝે ઈશા અઽર કબ્લ અઝ નમાઝે વિતર બીસ રકઅત દસ સલામસે મસજીદમેં બા જમાઅત અદા કરના સુન્નતે મોઅકકિદા હય. રમઝાન શરીફ કા ચાંદ દેખકર તરાવીહ શુરૂ કરે અઽર શવ્વાલકા ચાંદ દેખ કર છોડ દે." યે સુનકર મેહમુદને થોડા સા ગોર કરને કે બઅદ પુછાઃ-

" તરાવીહ કી નીયત કિસ તરાહ કરતે હંય ? અઽર ઈસમે કયા ખુસુસીયત હય ?"

" નીયત યે હય, " **ઉસલ્લી રકઅતી સલાતન સુન્નતુત તરાવીહે લિલ્લાહે તઆલા મુત વજ જહન ઈલા જિહતિલ કઅ બતિશ શરીફતા અલ્લાહો અકબર** " (તરજુમા) "નમાઝ

પઢતા હું મેં દો રકઅત સુન્નત તરાવીહકી ખુદા તઆલા કે વાસ્તે મુતવજ્જાહ હોકર કઅબે શરીફકી તરફ અલ્લાહો અકબર" ઇસકે બાદ સુબ્હાન કલ્લાહુમ્મા પઢે અઔર મુકતદી ખામોશ: ઇમામકી કિરાઅત કો સુને અઔર મિસ્લ અઔર નમાઝોં કે પઢે. જબ ચાર રકઅત પઢ ચુકે તો યે તસબીહ તીન બાર પઢે અઔર યેહી ખુસુસીયત હય." સુબ્હાના ઝિલ મુલ્કે વલ મ-લ-કુતે, સુબહાના ઝિલ ઈઝઝતે વલ અઝમતે વલ હય બતે-વલ કુદરતે વલ કિબ રિયાએ વલ જબરૂતે સુબહાનલ મલેકિલ હયઇલ લઝી લા યનામો વલા યમુતો સુબ્બુહુન કુદ્દુસુનરબ્બના વ રબ્બુલ મલાએ કતે વર રૂહ (તરજુમાઃ— પાકી સે યાદ કરતા હું મંય અલ્લાહ સાહબે મુલ્ક અઔર સાહબે બાદશાહત કો, પાકીસે યાદ કરતા હું મંય સાહબે ગલબા અઔર સાહબે હયબત અઔર સાહબે કુદરત અઔર બડાઇ વાલે સાહબે બરતરી અઔર સાહબે કબરકો પાકીસે યાદ કરતા હું મેં બાદશાહકો અયસા કે ઝિંદા હય હમેશા ન સોતા હય અઔર ન મરતા હય કભી બડા પાક હય, બહોત પાકીઝા હય મઅબુદ હમારા અઔર મઅબુદ ફિરશ્તોં અઔર રૂહકા) ઈસી તરાહ જબ

બીસ રકઅત ખતમ કર ચુકે તો બકદરે ચાર રકઅત કયામ કરે અગર તીન વિતર બા જમાઅત પઢે."
યે સુનકર મહમુદને કુચ્છ ગોર કરનેકે બઅદ કહા:–

"રોઝાના વિતર તો હમ પઢતે હંય. આજ આપ બા જમાઅત વિતર પઢનેકો કેહતે હંય. દાદાજાન કહીં ભુલતે નહીં ગયે?"

"હાં બેટા! શાબાશ ખુબ એઅતિરાઝ જમાયા. મેં ભુલા નહીં. રમઝાન શરીફ મેં વિતર ભી જમાઅતસે પઢતે હંય અગર કભી જાયઝ નહીં. અગર હર નમાઝ નિફલ સિવાય તરાવીહ કી જમાઅત મકરૂહ હય. અગર યે વિતર ભી કિરાઅતસે બ આવાઝ બલંદ પઢે જાતે હંય."

"અગર દુઆએ કુનુત ભી ઝોરસે પઢે?"

"નહીં બેટા! દુઆએ કુનુત ઈમામ અગર મુકતદી સબ આહિસ્તા પઢતે હંય."

"દાદાજાન! અગર જો દુઆએ કુનુતકો મેં ન દરિયાફ્ત કરતા કે કયસે પઢતે હય?"

"હમ ખુદ બતા દેતે. તુમારી તેઝીએ તબાઅકો દેખતે થે કે આયા તુમ ભી કુછ ઇન બાતોંપર ગોર કરતે હો યા નહીં?"

"ક્યા હમારે નબીએ કરીમ સલ૦ને હમેશા તરાવીહ પઢી હય ?"

"રસુલે ખુદા સલ૦ને નમાઝે તરાવીહકો પઢા હય અઔર સહાબએ કિબારકો વાસ્તે પઢનેકે બતોર રગબતકે ઈરશાદ ફરમાયા. ફિર હઝરતને ચંદ બાર નમાઝે તરાવીહકો છોડ દિયા અઔર ફરમાયા કે અગર મેં હર રોઝ પઢું તો ડરતા હું કે તુમપર ફર્ઝ ન હો જાય. અલબત્તા હઝરત ઉમર રઝી૦ કે ઝમાનેમેં હર શબ ઈશાએ રમઝાન અદા કરનેકે બઅદ નમાઝે તરાવીહ પઢી ગઇ હય એક હી જમાઅત કે સાથ. અઔર યે ફરમાયા કરતે થે કે યે કયા અચ્છા તરીકા હય"

ઇતના કેહતે હુએ દાદા અપને પોતે કે સાથ મસજીદમેં ગયે. ચુંકે પહેલા રોઝાથા, લોગોંકા કિસી કદર ઈનતિઝાર કિયા ગયા અઔર ફિર ફરઝ શુરૂ હો ગયે. હાફિઝ સાહબને કિરાઅત અચ્છી લેહને દાઉદીસે અદાકી કે દિલ બે ઇખતિયાર હો ગયે. ફરઝકે ખતમ પર સુન્નત અઔર ફિર તરાવીહ શુરૂ હુઇ બિચારે મહમુદને ચાર રકઅત તરાવીહ તો બડે શોકસે અદા કી. જબ તરાવીહ પઢને કો બયઠે તો નીંદસે માતે હોકર સો ગયે. નમાઝસે ફારગ હોકર દાદા મેહમુદ

કો ગોદમેં લેકર મકાન પર પહોંચે અૌર પલંગ પર લિટાયાતો આપ બેદાર હોકર કેહને લગે:– " દાદાજાન ! અભી તો ચાર હી રકઅત હુઇ હંય કયા અૌર ન પઢોગે ?" ઈસ બોલે પનકી ગુફ્તગુ પર સબ હંસને લગે. ઇસ કેહ કહે સે મેહમુદ બિલકુલ ઉઠ બયઠા અૌર દરિયાફ્ત કરને લગા:--

" કયા દાદાજાન ! આપ સબ નમાઝ ખતમ કર ચુકે ?"

" હાં, બેટા ! પઢ ચુકે "

" અૌર મેંને ભી સબ પઢલીં. "

" તુમતો ચાર રકઅત તરાવીહ પઢ કર સો રહે થે."

" નહીં જી, મેંને ભી સબ પઢી હંય. "

" હાં, ભાઇ તુમને જીસ કદર પઢ લીં તુમારે લિયે ઉસી કદર કાફી હંય." ઈસકે બાદ મેહમુદને પુછા તો દાદાને જવાબ દિયા.

" અબ સેહ[illegible] કબ ખાવગે ?"

" સેહેર કે [illegible]કત "

." અકેલે [illegible]કેલે ન ખા લેના મુઝકો ભી ઉઠાના. "

" અચ્છા. " દાદા કે ઇસ જવાબ કો મેહમુદને અચ્છી તરાહ ભી ન સુના કે ગુનુદગી આ ગઈ અૌર લેટકર અપની મા[illegible] ગોદ મેં સો ગયા."

નાઝરીન ! અબ તુમ ભી થોડી દેર કે લિયે આરામ કરલો અવ્ર સો રહો. જીસ વકત મેહમુદ સો કર ઉઠેગા ઉસ વકત આપસે દો દો બાતે હોંગી.

\+ + + + +

દો બજેકા વકત હય. અવ્ર રાત બિલકુલ અંધેરી હય. ચારોં તરફ સન્નાટે કા આલમ હય. થોડી થોડી દેર કે બઅદ દુરસે "જાગતે રહો" કી આવાઝ સુનાઈ દેતી હય. જો ચોકીદારોંકી આવાઝ મઅલુમ હોતી હય. થોડી દેરમેં ચોકીદારને અહમદ અલીખાનકા દરવાઝા ખટખટાયા. નોકરને અંદરસે ચોકીદારકો જવાબ દિયા અવ્ર ફિર મામાકો અંદર દેવડી પર આવાઝ દી. બાહોત દેરમેં ચંદ આવાઝોંકે બઅદ મામા જાગીતો બડ બડાતી હુઈ ઉઠઠી. કયોં કે ઉસ બિચારી કા બડબડાના બેજા ન થા. ઘરકે કામ ધંધોંસે ગયારા બજે પીછા છુટા ન થા કે અબ ફિર જગાદી ગઇ. કુછ અલ્લાહ વાલે મહેલ્લે પાડોં મેં ઉંચી આવાઝસે કેહ રહે થેઃ—

"ઉઠો સોને વાલો સહર હો ગઇ હય."

હરકે બઅદ એક એક કરકે સબ ઘરકે છોટે બડે જાગે અવ્ર ખાને વગયરા (સહરી) સે ફારિગ

હો કર ફિર સો રહે. મેહમુદકે દાદાને તહજ્જુદ અદાકી. અઔર તીલાવતે કલામે મજીદમેં મસરૂફ હુએ. ઇતનેમેં નમાઝે સુબહકા વક્ત આ ગયા. ફરઝ કી નમાઝ અઔર વઝીફે સે ફારગ હોકર તશરીફ લા રહે થે કે મેહમુદકો રોતા હુવા દેખકર ગોદીમેં ઉઠા લિયા અઔર પ્યાર કરકે પુછને લગેઃ–

"બેટા! કયોં રોતે હો. કયા હુવા? કિસીને મારા તો નહીં?" યે કેહકર મેહમુદ કે આંસુ પુછે તો ઉસને રોતી હુઇ આવાઝસે હિચકી લે લેકર કહાઃ–

"આપને કહા થા કે હમ તુમકો સહરીકો જગાઈંગે."

"હમને ઝુરૂર કહાથા મગર તુમારી અમ્માને ન જગાને દિયા."

"ભલા અંમા કો કયા ફાયદા હુવા જો ઉન્હોંને ન જગાને દિયા."

"યે તુમ ઉનસે જા કર પુછો," મેહમુદ અપની અંમાકે પાસ દરિયાફ્ત કરને કો ચલાથા કે દાદાને પુકાર લિયા અઔર બાતોંમેં બેહલા કર કુછ મિઠાઇ ખાનેકો દી અઔર ફરમાયાઃ–" આવ, હમ તુમકો રોઝે

કે મુત અલ્લિક અચ્છી અચ્છી બાતેં બતાયેં. યે સુનકર મેહમુદ પાસ બેઠ ગયા તો દાદા બોલેઃ—

"મેહમુદ ! તુમ જાનતે હો કે સેહરી કા કયા વકત હય ?"

"જી નહીં, આપ ફરમાઇયે."

"લો સુનો" દાદાને કહાઃ—"સેહરીકા ઇનતિહાઇ વકત સુબ્હે કાઝિબ હય જયસાકે અલ્લાહ તઆલા અપને કલામે પાકમેં ફરમાતા હય;—"**વ કુલુ વશ રબુ હત્તા યત બઇ યના લકુમુલ ખયતલ અબયદો મિનલ ખયતિલ અસ વદે મિનલ ફજર**" (તરજુમાઃ—અવ્ર ખાવ પીયો તુમ જબતક કે સાફ નઝર આવે તુમકો ધારી સુફેદ જલદી ધારી સિયાહસે ફજર કી,) બુખારી શરીફ મેં હદીસ હય કેઃ—'અદી બિન હાતમ રદી૦ને રિવાયતકી હય કે જબ યે આયત શરીફ નાઝિલ હુઇ તો મેંને ઉકાલે અબયદ વ અસવદ યાને ઉટકે બાંધનેકી સુફેદો સિયાહ રસ્સીકો અપને સરહાને રખા અવ્ર સેહરીકે વક્ત દોનોંકો દેખા. તો સિયાહી અવ્ર સુફેદી રસ્સીયોંકી કુચ્છ તમીઝ ન હુઈ. ફજરકો મેંને રસુલે ખુદા(સલ૦)કી ખિદમતમેં અરઝકિયા. આપને ફરમાયાઃ—

"ખયતે અબયદ વ ખયતે અસવદસે મુરાદ સુબેહકી સુફેદી અવ્ર શામકી સિયાહી સે હય." દુસરી હદીસ શરીફમેં હય કે:–"જબતક લફ્ઝે મિનલ ફજર આયત કે સાથ નાઝિલ નહીં હુવાથા તો લોગ રોઝા રખતે થે અવ્ર અપને અપને પાઉંમે તાગા સુફેદો સિયાહ બાંધતેથે અવ્ર જબ ડોરોંમેં સિયાહી વ સુફેદીકી તમીઝ હોને લગતીથી તો ફિર ન ખાતે થે. જીસ વકત કે આયત મિનલ ફજર નાઝિલ હુઇતો પતા લગાકે રાતકી સિયાહી અવ્ર દિન કી સુફેદીસે મુરાદ હય." યે લમ્બી તકરીર સુન્નેકે બાદ મેહમુદને પુછાઃ—

"અચ્છા દાદા જાન યે બતાવ કે સેહરી ખાનેસે કયા ફાયદા ?"

"એકતો દિનભર તાકત રહેતી હય. દુસરે મુસલમાનોંકા રોઝા યહુદ અવ્ર નસારાસે મુશાબાહ નહીં હોતા. તીસરે તહજ્જુદકી નમાઝ ભી હાથ આતી હય." યે સુનકે મેહમુદને થોડી દેર ગોર કરને કે બાદ પુછાઃ—

"રોઝેકી નીયત કિસ તરાહ કરતે હંય ?"

"ચાહે અરબી મેં કહોઃ–બિસ સવમા ગદન

નવચતે ” ચાહે અપની ઝબાનમેં કેહદેઃ-“કલ કે રોઝેકી નીચત મેંને કી ”

“ દાદાજાન ! આપને રોઝએ કઝા અૌર કફ્ફારેકા ઝિકર કિયા થા. મગર મેરી સમઝમેં નહીં આયા કે રોઝએ કઝા અૌર કફ્ફારેસે કયા મુરાદ હય વાઝેહ તવર પર ફરમાઈયે. ”

“ સુને બેટા ! રોઝે કે ઈવઝ દુસરા રોઝા રખના કઝા હય. અૌર રોઝે કે ઈવઝ એક ગુલામ આઝાદ કરના. અગર યે મયસ્સર ન હોતો સાઠ રોઝે પય દર પય રખના અગર યે ન હો સકે તો સાઠ મિસકીનોં કો દોનોં વકત પેટ ભર કર ખાના ખિલાના કફ્ફારા કેહલાતા હય. ઇસકે મુત અલલિક હમ તુમકો ચંદ બાતેં બતાતે હંય. ઈનકો તુમ ખુબ ઝેહેન નશીન કરલો. સુને ! ઝેલકી સુરતોંમેં કઝા (યાઅને રોઝે કે બદલે રોઝા રખતે) લાઝિમ આતી હય. ઇસકે બઅદ યે ન ખ્યાલ કરના ચાહીયે કે અબ જયસા ચાહેં ખાયેં પીયેં.

(૧) કુલ્લી કરતે મેં બે ઇખતિયાર પાની હલક સે ઉતર જાવે.

(૨) ગુરૂબે આફતાબ કે ખ્યાલસે રોઝા ઇફતાર કરના અવ્ર હાલાંકે ગુરૂબ ન હુવા હો.

(૩) રાત હોને કે ગુમાન મેં સેહરી ખાના અવ્ર ફિર માઅલુમ હુવા કે સુબેહથી.

(૪) કાનમેં તેલ ડાલના.

(૫) નાસ સુંઘના અવ્ર કસદન કય કરના.

(૬) સોતેમેં હલકમેં પાની ડાલ દેના.

(૭) ઝખમે શિકમ યા સરમેં દવા ટપકાનેસે ઉસકા દમાગ યા શિકમ મેં પહોંચના.

(૮) આંસુ યા અર્કે પેશાની યા ખુને બીની ગલેમેં બે કસ્દ પહોંચે અવ્ર મઝા ઉસકા મુંહમેં માઅલુમ હો.

(૯) જો ચીઝ ખાઇ નહીં જાતી ઉસકા ખાના મિસ્લ કંકર, લોહા, મટ્ટી વગયરા.

(૧૦) લોબાન વગયરા કો કસદન સુંઘના.

(૧૧) નિફલી રોઝા બ વજેહ દઅવતો દિલ શિકની તોડ દેના.

(૧૨) સેહેરકો મુંહમેં પાન દબાકર સોજાના.

જીનમેં કફ્ફારા વ કઝા દોનોં લાઝિમ હોતે હંય વો યે હંય.

(૧) ગિઝા યા દવા કસદન ખાના.

(૨) અગર મટ્ટી ખાનેકી આદત હય અઓર ખાયે તો કઝા અઓર કફ્ફારા દોનોં લાઝિમ હંય.

ઝેલકી સુરતોં મેં ફાસિદ નહીં હોતા.

(૧) કાનમેં પાનીં ડાલના.

(૨) સુરમા લગાનેસે અગર ઉસકા અસર હલક મેં પહોંચે. અઓર ખંકારનેમે રંગ આવે.

(૩) સરમેં તેલ ડાલના.

(૪) નહાના, ખુશબો સુંઘના.

(૫) પાનીમેં ગોતા લગાના બ શરતે કે મુંહ અઓર નાકકી રાહસે પાની ન દાખિલ હો.

(૬) બે ઇખતિયાર કય આના. અગર યે કસીર હો અઓર બિલા કસ્દ લોટ કર હલક મેં ચલી જાવે.

(૭) જીસ અવરતકા શવહર બદ મિઝાજ હો ઉસકો નમક ચખના.

(૮) ધુંવાં, યા મખ્ખીકા બે ઈખતિયાર હલકમેં ચલા જાના.

(૯) ભુલેસે ખાપી લેના.

(૧૦) ચક્કી પીસતે હુવે આટેકા દમાગમેં પહોંચના અલાવા ઇસકે કુછ બાતેં અવ્ર ભી હંય જો અભી તુમારી સમઝમેં નહીં આનેકી. બડે હોને પર મવકુફ હેં" યે સુનકર મેહમુદને કહા:—

"દાદાજાન! યે બાતેં ઝરા દુબારા ફરમાઇએ તાકે લિખલું અવ્ર અચ્છી તરાહ યાદ કરલું."

"બેટા, લિખનેકી કોઇ ઝુરૂરત નહીં. મેં કલ તુમકો "**અનજુમન તરક્કીએ ઈસલામ અહમદઆબાદ**" સે "**રફીકુસ સિયામ**" નામકી કિતાબ મંગા દુંગા. જો હાલહીમેં અનજુમન કી તરફસે છપ કર મુફ્ત તકસીમ હો રહી હય."

"બોહોત અચ્છા, મગર અલ્લાહમીયાં બિમારસે ભી રોઝા રખવા લેતે હંય."

"અલ્લાહ પાક અપને બંદો પર માં બાપસે ઝિયાદા શફીકો મેહેરબાન હય. અહકામે શરેઅ નિહાયત આસાન હંય. મરીઝ કો રોઝા રખને મેં અગર બિમારી કી ઝિયાદતીકા ડર હો તો રોઝા ન રખે. જીસ કદર કઝા હોં ફીર રખલે. અગર નુકસાનકા અંદેશા ન હો તો રોઝા રખના ચાહીયે."

"અ૦ર મુસાફર ભી રોઝા રખે ?" મેહમુદને સવાલ કિયા તો દાદાને જવાબમેં કહાઃ–

"મુસાફર જો તીન દિન (યઅને અગર પયદલ જાવે તો તીન રોઝમેં પહોંચે ઈતની દુર રાસ્તા હો. વયસે ચાહે વો બ ઝરીયે રેલ એકહી દિન મેં ચલા જાવે (ફ્રરભી જાયઝ હય.) યા ઝિયાદા સફરકા ઈરાદા કરે અયસી મનઝિલોં સે જીનમેં સુબેહકે બઅદ પહોંચ જાવે ઉસકો જાયઝ હય કે રોઝા ન રખે બઅદ કયામ કે ઉસી કદર રખ લે મગર રોઝેકા રખના અફઝલ હય. અગર ઝિયાદા તકલીફ કા યકીન હો તો રોઝા ન રખે. જીસ મુસાફરકો સફરમેં રોઝા રખનેસે તકલીફો નુકસાન ન હો ઉસકો સફરમેં રોઝા રખના મુસતહબ હય. જયસા કે રેલકી સવારીમેં કિસી તરાહ કી તકલીફ મુત સવ્વર નહી. હાલતે ખાના નશીની અ૦ર ઉસકે બરાબર હય જો શખ્શ અયસી સુરતમેં રોઝા રખેગા સવાબ પાવેગા. અગર બ હુકમે શરેઅ સફરમેં ઈફ્તાર કરેગા તો ગુનેહગાર ન હોગા. અલબત્તા દુસરે અઈયામમેં કઝા રખના પડેગા."

હન્નોઝ યે ફિકરે તમામ ન હુવે થે કે પડોસી

રમજુભાઇકી બીવી મામાકે સાથ આઇ અઽર મવલવી સાહબ (મેહમુદ કે દાદા) સે કહાઃ—

"ઇસ્કા શવહર ઇસ્કો રોઝા રખનેકી તાકીદ કરતા હય. અઽર ઇસ્કો પુરે દિન લગ ચુકે હંય. હામેલા અવરત કે લિયે શરેમેં રોઝેકી બાબત કયા હુકમ હયઃ—

"હામેલા અવરત અઽર દુધ પિલાને વાલી અવરત કો અગર રોઝા રખનેમેં અપની યા બચ્ચેકી જાનકા ખવફ હો તો જાયઝ હય કે રોઝા ન રખે. ફિર કઝા રખ લે. અઽર હયઝો નફાસવાલી અવરત રમઝાન કે રોઝે ન રખે. જબ પાક હો જાવે જીતને રોઝે ગયે હોં ઉનકી કઝા રખલેં." મેહમુદ કે દાદાને યે મસઅલા બતાયા તો મામાને ફિર પુછાઃ—

"હુઝુર! મેરે બાપ બોહાત બુઢે હંય ચલનેકી તાકત નહીં ફિરભી રોઝા રખતે હંય." યે સુનકર મવલવી સાહબને કહાઃ—

"ખુદાતઆલા અઽર ઇમાનકી સલામતી દે. અયસે બુઢે કે લિયે જીસ્કો રોઝા રખનેકી તાકત ન હો અઽર ન તાકત પયદા હોનેકી ઉમ્મીદ હો રોઝા રખનેકા હુકમ નહીં. કિસી ગરીબકો પેટ ભર કર ખાના ખિલાના યા નિસ્ફ સાઅ (એક સેર સવા

પાંચ ૭ ટાંક) ઘઉં ફકીર કો દેના ચાહીયે એક દિન કે લિયે સબ આદમીયોં કો નહીં દેના ચાહીયે હાં એક દિનકા કઈ આદમીયોં પર તકસીમ કર સકતે હૈંય. એક હી મિસ્કીન કો તીસ દીનકા મુકરર કરકે ભી દેના જાયઝ હૈય.” યે સુનકર મામા અૌર પડોસન રૂખસત હો ગઈ તો મેહમુદને પુછાઃ–

“દાદાજાન! રોઝા કિસ વકત ઇફતાર કરના ચાહીયે ?”

“જબ સુરૂબે આફતાબકા યકીને કામિલ હો જાવે ઉસ વકત ઇફતાર કરના ચાહીયે. રોઝા જલ્દ ઈફતાર કરના મસનુન હૈય મગર અબ્રકે દિન ઝરા તાખીર કરના ચાહીયે.”

“ અૌર રોઝા કિસ ચીઝસે ઈફતાર કરે ?”

“ છુવારે યા મીઠી ચીઝ સે ઇફતાર કરના સુન્નત હૈય. અગર મવજુદ ન હો તો પાનીસે હી સહી. ઇસ ઝમાનેમેં પાનીસે સિર્ફ ઇફતાર કરના બેહતર હૈય કયોં કે વો હર તરાહસે પાક હૈય. અૌર દુસરે માલમેં હરામ હલાલ કા શુબાહ હૈય. ઇસ લિયે બઅઝકા ખ્યાલ થા કે નમકસે ઈફતાર કરના બેહતર હૈય. કયોં કે ઉસ વકત નમક અૌર મિસલ ઇસકે

પાનીકી તરાહ અકસર બે કીમત મિલ જાતીથીં. ઇસલિયે કુતુબે અહાદીસમેં મવજુદ હય કે પાનીકા માંગના યા આગકા માંગના સવાલમેં દાખિલ નહીં. ખુલાસા યે કે જહાંતક હો ઇફતારીકો શુબેહ કે માલસે બચાવે અવ્ર હલાલ ચીઝસે રોઝા ખોલે."

"અવ્ર ભલા રોઝા ઇફ્તાર કરતે વક્ત કયા પઢતે હંય ?"

"સુનો ઇફ્તારકે વકત યે દુઆ પઢી જાતી હયઃ–

"અલ્લા હુમ્મા લકા સુમતો વ બેકા આમનતો વ અ.લયકા તવક કલતો વ અ.લા રિઝ.કે.કા અફ્ત.ર તો તક.બ્બલ મિન્ની ઇન્નકા અન તસ્સમી ઉ.લ અ.લીમ" (તરજુમાઃ–અય અલ્લાહ ! મેને તેરે લિયે રોઝા રખ્ખા અવ્ર ઇમાન લાયા મેં તુઝપર અવ્ર ભરોસા કિયા મેંને તુઝપર અવ્ર ઇફ્તાર કિયા મેંને રિઝકસે તેરે પસ તુ કુબુલ કર મુઝસે તેહકીક તુ હય સુનનેવાલા જાનને વાલા.) યે સુનને કે બ્અદ થોડી દેર તક મેહમુદ ખામોશ રહા અવ્ર ફિર કુછ સોચકર બોલાઃ–

"દાદાજાન ! વો હમારે પડોસ વાલે સેઠ જીનકા બહોત બડા પેટ હય અવ્ર જીનકે ઘરમેં હર વકત

રૂપીયોંકી છનકારકી આવાઝ આતી હય વો તો કભી રોઝા નહીં રખતે ?"

"એક શેઠ કયા મુઝે તો ઉન સબપર અફસોસ હય જો હટટે કટટે હોકે બે ઉઝર રોઝા નહીં રખતે ઉનકી નિસબત અલ્લાહ તઆલા અપને કલામે પાકમેં ફરમાતા હયઃ- "યા અઈયોહલ લઝીના આમનુ કુતેબા અલયકુમુ સસિયામા કમા કુતેબા અલલ લઝીના મિન કબ લેકુમ લઅલ્લકુમ અઈયામમ મઅદુ દાત (તરજુમાઃ- અય ઇમાનવાલો ! ફર્ઝ કિયે ગયે હંય ઉપર તુમારે રોઝે જયસે ફર્ઝ કિયે ગયે થે ઉન લોગોંપર જો તુમસે પહેલે થે. શાયદ કે તુમ પરહેઝગારી હાસલ કરો દિન ગિન્તી કે) ઇસિ આયત શરીફમેં રોઝા ન રખને વાલોંકી ચાર તરાહકી બુરાઈ નિકલતી હય.

અવ્વલ-તરકે ફર્ઝ જો એક બડા ભારી ગુનાહ હય.

દુયમ—રોઝા અગલે અંબીયા અલ૦કા તરીકા હય. યાઅને હઝરત આદમ અલ૦સે લેકર જનાબ ખાતેમુન નબીઈન સલ૦ તક પયગમબર અવર ઉનકી ઉમ્મતેં રખતી રહીં પસ જો શખ્સ રોઝા ન રખે વો જુમલા અંબીયાએ કિરામકે તરીકેસે મુન હરિફ હય.

સોયમ–રોઝા હુસુલે તકવાકા સબબ હય. તકવા જડ હય સબ નેકીયોં કી. જો શખ્સ રોઝા ન રખે વો તરીકએ તકવાસે મહરૂમ રહતા હય.

ચહારમ-ખુદા તઆલા ફરમાતા હય કે ગિન્તીકે રોઝે રખના તુમપર ફર્ઝ કિયા હય સારી ઉમરકા નહીં, બરસકા નહીં, છે મહીનેકા નહીં, કમાલ બે હમીય યતી અઔર ના મરદી હય કે અપને માલિકે મુનઇમો રહીમો કદીરકે હુકમ કે મુવાફિક ઇનસાન થોડે દિનોંકી મહેનતકો ગવારા ન કરે.

દુસરે મુખતારમેં લિખા હય કેઃ-"જો શખ્સ રમઝાનમેં દિનકો બે ઉઝર બર મલા ખાવે વો વાજીબુલ કત્લ હય. મગર કત્લ નહીં કિયા જાયગા" અઔર તિરમિઝી શરીફ મેં હય કેઃ- "સાલ ભર યા ઉમ્ર ભર નિફલી રોઝે રખના, દુનિયાકી સારી નેઅમતોંકા ખયરાત કરના એક તરફ અઔર એક રોઝા બગેર ઉઝરકે ગંવાના એક તરફ બલકે ફિરભી ઇસકે દરજેકે બરાબર નહીં."

મેહમુદ આખિરકો બચ્ચા થા લમ્બી ચવડી તકરીર

સુનકર પરેશાન હો ગયા અઽર ઉઠના ચાહા તો ઉસ્કે દાદાને થોડી દેર અઽર રોકતે હુવે કહાઃ-

"બેટા ! તુમને રોઝોંકે મુતઅલલિક સબ બાતેં દરિયાફ્ત કરલીં અઽર સબ તુમકો બતલાદી ગઈ. ઉનકો ખુબ યાદ રખના. ઝરાસી બાત અઽર રેહ ગઇ હય જો મેં તુમકો સુનાના ચાહતા હું. ગોરસે સુનના. રોઝા સિર્ફ ઇસીકા નહી હય કે દિનભર મુંહ બંદ કર લિયા અઽર કુછ ખાયા પીયા નહીં બલકે હાથ, પાંઉ, કાનોં, આંખો કા ભી રોઝા રખા જાય તો પુરા રોઝા હોતા હય. યે સુનકર તુમ ઝુરૂર હંસોગે મગર સબકી તફસીલ તુમકો બતાતાહું. સુનો હાથોંકા રોઝા યે હય કે કોઈ હરામ માલ ન ઉઠાવે, ન મારે, પાઉંકા રોઝા યે હય કે બુરે કામ કે વાસ્તે ચલકર ન જાયે. કાનોંકા રોઝા યે હય કે કિસીકી બદગોઇ અઽર અયબ જોઈ ન સુને. આંખોકા રોઝા યે હય કે કિસીકો બુરી નઝરસે ન દેખે. ઝબાનકા રોઝા યે હય કે ઝુટ ન બોલે, ગાલી ન બકે, ચુગલી ન ખાયે ગીબત ન કરે. હઝરત રસુલે મકબુલ સલ૦ને ફરમાયા કેઃ-" જો આદમી ઝુટ બોલના અઽર ઝુટ કે મવાફિક અમલ કરના ન છોડે તો ખુદાકો કુચ્છ ઉસ્કી પરવાહ

અઽર હાજત નહીં હય કે અપના ખાના પીના છોડ દે." અઽર ફરમાયા કેઃ–"જબ તક તુમમેંસે કિસીકા રોઝા હોતો ગાલી ન બકે, અઽર શોર ન કરે, અઽર ગીબતસે પરહેઝ કરે. ઇસસે રોઝે મેં અશદ કરાહત આ જાતી હય." બઅઝ અહાદીસમેં આયા હય કે આપને ગીબત કરને વાલે કો ફિર રોઝા રખને કા હુકમ દિયા હય. સહી તિરમિઝી શરીફમેં હય કેઃ– (જનાબ રસુલે મકબુલ સલ૦ને ફરમાયા) "બંદા જબ ઝુટ બોલતા હય તો ઉસ્કે મુંહસે અયસી બદબુ નિકલતી હય કે ફિરશ્તા ઉસસે કોસ ભર દુર હો જાતા હય." અઽર ચોથી હદીસમેં આયા હય કે રોઝેદાર કે મુંહકી બુ અલ્લાહ તઆલાકો મુશ્કસે ઝિયાદા પસંદ હય." પસ રોઝેદારકો ચાહીયે કે અપને રોઝેકી પાકી ઝગીકો અયસી બદબુસે જીસસે ફિરશ્તે ભી નફરત કરેં ખરાબ ન કરે. અઽર અયસી ખુશબુકો જો ખાસ અલ્લાહ તઆલાકો પસંદ હો બદબુસે ન બદલે." (બદબુસે વો બદબુ મુરાદ હય જો ઝુટકી વજેહસે હો. દાંતોંકી બદબુ ઝુરૂર દુર કરે.)

મેહમુદ દાદાકી ઇસ ગુફ્તુગુકો બોહોત ગોરસે સુનતા રહા અઽર જબ ગુફ્તુગુ ખતમ હુઈ તો બોલાઃ–

"દાદાજાન ! ગીબત કિસ્કો કેહતે હંય. !"

"બેટા ! કિસી મુસલમાનકા ઉસ્કે પીછે અયસા ઝિકર કરના જીસ્કો રૂબરૂ કેહનેસે બુરા માને, અગરચે વો બાત સચ્ચી હો, મસલન કોઇ શખ્સ હકીકત મેં સિયાહ ફામ કાલે કવ્વેકી તરેહ હો અવ્ર ઉસ્કી અદમ મોજુદગી મેં યું કહે કે વો શખ્સ કવ્વેકી સુરત હય. અવ્ર ઉસ્કો મુંહ પર કેહને સે વો બુરા માને તો યે ગીબત હો જાવેગી, ગીબત કે બારે મેં કલામે મજીદમેં આયા હય કે ગીબત કરનેવાલા ગોયા અપને મરે હુવે ભાઈકા ગોશ્ત ખાતા હય."

"કઇ દિન હુવે ઉસ્તાની જો છોટેભાઈ કો પઢાને આતી હંય કેહતી થીં કે એક રાત અયસી હોતી હય કે ઉસ વકત જો દુઆ માંગો કુબુલ હોતી હે વો કોનસી રાત હય, અચ્છે દાદા ! હમેં બતા દો. હમ ઉસ રાતકો અપને અબ્બા કે લિયે અવ્ર અપની અમ્મા કે લિયે અવ્ર છોટી બ્હેન કે લિયે અવ્ર અપને લિયે દુઆ માંગીંગે, "

"વો રાત ઈસી મુબારક મહીને રમઝાન શરીફમેં હોતી હય. અવ્ર ઉસ્કા નામ શબે કદર હય. ઉસ્મેં

જો દુઆ માંગો કુબુલ હોતી હય. અઽર ઉસ રાતકી ઇબાદત હઝાર મહીનેકી ઈબાદતકે બરાબર હય. શએ કદર (મવલાના શાહ અબદુલ અઝીઝ સાહબ ને તફ્સીરમેં તેહરીર ફરમાયા હયકે સુરએ કદર મેં લફ્ઝ લય લતુલ કદર તીન મરતબા હય અઽર સિર્ફ લય લતુલ કદર કે હર્ફ નવ હંય પસ નવ કો તીન મે ઝર્બ દેનેસે ૨૭ હોતે હંય) કી રાત કો અલ્લાહ પાકને બંદોંપર મસ્લેહતન ઝાહિર નહીં ફરમાયા ઉલમાને ઇસ રાતમેં બોહોત ઇખતિલાફ લિખા હૈ. તમામ રમઝાન શરીફમેં ય એક રાત હય. મગર ઇતતિફાક અખીરકી તાક રાતોં પર હય. યઅને ૨૧–૨૩–૨૫–૨૭–૨૯ અઽર ઇન તારીખોંમેં ૨૭ કો તરજીહ હય. પસ લાઝિમ હય કે ઇસ રાતકો જો દુઆ માંગે વો અયસી હો જીસ્મેં દુનિયા વ આખેરત દોનોંકી બેહબુદી હો." યે ફરમાકર દાદાને મેહમુદકો ખેલનેકી ઇજાઝતદી અઽર વો ખેલને ચલા ગયા. મગરેબકે કરીબ મેહમુદકી વાલિદાને મામાસે કહાઃ–

"અઝમત ! અફ્તારકા વક્ત આ રહા હય મસજીદમેં રોઝાદારોં કે લિયે કુછ શરબત, દુધ બરફ અઽર કુછ ખજુરેં જલ્દી લે આવ. સુના નહીં

ઉસ દિન મવલવી સાહબ ફરમાતે થે કે જનાબ સરવરે આલમ સલ૦ને ફરમાયા હય કે—"જો શખસ કિસી મુસલમાનકા રોઝા નેક નીયતીસે અફ્તાર કરાતા હય એક રોઝેકા સવાબ પાતા હય. બલકે જીતનોંકા અફ્તાર કરાયગા ઉતનોંકા સવાબ પાયગા."

મામા ઉઠી અવર સબ ચીઝેં મસજીદમેં લે જાકે ઇમામ સાહેબ કે આગે રખદીં. ઇતનેમેં મુઅઝઝનને બાંગ દી. સબને રોઝા અફ્તાર કિયા અવર ઉસ વકત વો દુઆ પઢી જો આગે લિખ ચુકે હંય. અફ્તાર કે બાદ સબને નમાઝ પઢી નમાઝકે બઅદ મવલવી સાહબને સબ નમાઝીયોંસે કહાઃ—

"કલ તો પહેલા દિન થા. નમાઝે તરાવીહ ઝરા દેરમેં પઢી ગઇથી. આજસે બરાબર સવેરેસે હુવા કરેગી." સબને કહાઃ—"બોહોત અચ્છા" અવર અપને મકાનકો ચલ દિયે.

* * *

રમઝાનકા તમામ મહીના નિહાયત આસાનીસે ગુઝર ગયા. સત્તાઇસવીંકો ખતમે કુરઆન હોનેસે મસજીદમેં રોશની કી ગઈ અવર તરાવીહ ખતમ

હોને કે બઅદ અલ વિદાયે પઢી ગઈ અઔર શીરીની તકસીમ હુઇ.

અઠાઇસવી`કા આખરી જુમા હોનેસે શહેરકી જામે મસજીદ મુસલમાનોંસે ખિચાખિચ ભરી હુઇથી. હઝારોં મુસલમાન અપને પયદા કરનેવાલેકી ઇબાદતકે લિયે શવકો ઝોકસે હાઝર હુવે થે. અનજુમન તરકકીએ ઇસલામકે અરાકીનને ઇસ મોકેકો ગનીમત જાનકર " તાકીદે નમાઝ " અઔર " ખુદાઇ ઇનકમ ટેક્ષ યા `રિસાલએ ઝકાત " કી હઝારોં કાપીયાં મુફત તકસીમ કીં. જીસકા બહોત અચ્છા અસર હુવા. સેંકડોં ભાઇ જો સિર્ફ કભી કભાર નમાઝ પઢતેથે ઉન્હોંને દિલમેં પકકે નમાઝી બનનેકા અહદ કર લિયા. ઇસી તરાહ જો સાહિબે ઝકાત મુસલમાન અપને ઝકાત કે રૂપે હટટે કટટે મુશટંડે અવર ભીખ મંગે પેશાવરોં કો દિયા કરતેથે ઉન્હોંને આયંદા ઝકાત કા માલ હકદારોંમેં તકસીમ કરનેકા અહદ કર લિયા અઔર જો ભાઈ ઇસલામી અહકામકે મુતાબિક ઝકાત નહીં નિકાલતેથે ઉન્હોંને શરઇ અહકામકે મુતાબિક ઝકાત દેનેકા ખુદાસે વઅદા કર લિયા.

ગરઝ જુમઅતુલ વિદાઅકે દિન ખતીબ સાહબને

બુલંદ આવાઝસે નિહાયત અચ્છે લેહજેમેં અરબીમેં ખુતબા પઢા. મગર હાઝરીન અરબીસે ના વાકિફ હોને કે બાઇસ કુચ્છ સમજ ન સકે. નમાઝ કે બઅદ ચંદ રેશન ખયાલ અવ્ર હમદર્દોને ઇસ કમી કો મેહસુસ કિયા અવ્ર આયંદા અરબીકે સાથ ઉર્દુ ખુતબા ભી પઢા જાય ઇસકા બંદોબસ્ત કરને કે લિયે મશવિરા કિયા.

રમઝાન કા મહીના ખતમ હોનેકો હય. ૨૯ વીં તારીખ કી શામકો શહેરકે હર હિસ્સે કે મુસલમાન આસ્માનમેં ચાંદ કી તલાશ કર રહે હેં. એક મસ-જીદમેં ચંદ લોગ ચાંદ દેખ રહે હેં જીસ્મેં સે એકને દુસરેસે કહાઃ-

“ભઇ દેખો તો સહી, લોગ કિસ શવકસે ચાંદ કે મુનતઝિર હંય ?”

“હાં, મેં ચેહી દેખ રહા હું.’ દુસરેને કહા— “રોઝોંકા ચાંદ અયસે શવકસે નહીં દેખા જાતા જયસે ઇદ કા ચાંદ દેખા જાતા હય.” તીસરે બોલેઃ—

“હાં, સચ હય. રોઝા રખને વાલોંકે લિયે તો ૨૯ યા ૩૦ સબ બરાબર હંય મગર ન રખને

વાલોંકે લિયે અગર કલકા રોઝા હો ગયા તો દિન પહાડ હી હો જાયગા.” યે સુનકે ચોથે બોલેઃ-

“શરીઅતકા હુકમ હય કે ૨૯ તારીખ કો ચાંદ બહોત ગોરસે દેખો. અગર ન દિખે તો તીસ રોઝે પુરે કરો.”

“લેકિન યેભી તો મસઅલા હય કે આસ્માન સાફ હો તો બોહોતસે આદમીયોંકી ગવાહી ચાહીયે અગ્ર જો નહો તો દો મુસલમાન આકિલ બાલિગ, આદિલ કા કાઝી યા બડે મવલવી સાહબકે સામને કસમ કે સાથ શહાદત દેના કાફી હય.” પહેલે સાહબ કે કેહને પર દુસરે ને કહાઃ-

“મીયાં અગર યહાં ચાંદ ન દિખાઈ દિયા ન સહી. દુસરે શહેર કી શહાદત પર ઈદ મના લેના.”

“અબુ દાઉદને ઈબને અબ્બાસ રદી૦ કી રિવાયતસે એક હદીસ લિખી હય જીસકે મુતાબિક હર શહેર વાલેકે લિયે વહીંકા દેખના મોઅતબિર હય.”

“યે કયા બાત હય ?” ઉન્હી પહેલે સાહબને કહાઃ— “તાર દેકર મઅલુમ કર લીજીયે. દેહલી, કલકત્તા, બંબઈ, મદરાસ વગયરા શહેરોંસે ખબર આ જાયગી.”

" તારકી ભી એક હી કહી."

" કયોં ?"

" ચુંકે શરે શરીફમેં મુસલમાનોંકી શહાદત લિખી હય ઇસ લિયે જો ખબર તારકી હોગી ઉસપર શરીઅત કે અહકામ જારી ન હોંગે."

" અગર તાર દેને વાલા મુસલમાન હોતો ?"

" તો ભી હમતો ન માને."

" કયોં ?"

" કયોં કે ઇસકા ઇન્તિઝામ મુસલમાનોં કે હાથમેં નહીં હય."

" કયા ખુબ " ઇતનાહી કેહને પાયે થે કે આસમાન પર અબર કે ટુકડે કે પાસ એક બારીક રૂપેહલી સુરત દિખાઇ દી. સબને દુઆ માંગી અઉર એક દુસરેસે " ચાંદ મુબારક " " ઇદ મુબારક " કેહતે હુવે અપને અપને મકાનોંકો ગયે.

બચ્ચે ભી ઇસી આવાઝ કે મુનતઝિર થે. એક જોશમેં ઘર દોડે અઉર દરવાઝે કે બાહરસે હી બડે શવકમેં સલામ કિયા. ફિર તો એક એક સે કહને લગે. " અહાજી ઇદ હય, સેવઇયોંકી ઇદ હય, કલ હમ અચ્છે અચ્છે કપડે પહેનેંગે. ઇદગાહ જાઇંગે.

ઈદીયે લેંગે." મીયાં મેહમુદને ભી અપને દાદાકી ખિદમતમેં હાઝર હોકર સલામ કિયા. ફિર ઉસ ફિતરતી મોહબ્બતકે સાથ જો અકસર છોટે છોટે બચ્ચોં કો આપસમેં હોતી હય અપને છોટે ભાઈકો ગોદમેં ઉઠા કર કહાઃ—

"કલ ઈદ હય. ઈદગાહ જાઇંગે." મેહમુદ કે છોટે ભાઈને ભી અપની તુતલાતી હુઈ ઝબાન સે જવાબ દિયા.

"હમ ભી ડાઇંગેં."

બચ્ચે યેહી ખુશિયાં કરતે કરતે સો ગયે. બિચારી મામા સુબેહ ઇદ કે લિયે સેવઇયાં પકાને કે ધંધેમેં મશગુલ હો ગઈ. અવ્ર મેહમુદકે દાદા ઈદ કે લિયે કપડે વગયરા નિકાલને લગે. રાતકે બારા બજ ગયે અવ્ર સબકે સબ સો ગયે.

અભી પો ફટી હી થી કે બચ્ચે ઇદ કી ખુશીકે મારે જાગ ઉઠે. અવ્ર બઅદ અદાએ નમાઝે સુબેહ મેહમુદકે દાદાને ખજુરેં છુહારે વગયરા મિસકીનોં અવ્ર ફકીરોંકો તકસીમ કરના શુરૂ કર દિયા. યે દેખકર મેહમુદને પુછાઃ—

" દાદાજાન ! આજ તો લોગ સેવઈયાં ચાવલ બાંટતે હંય અવ્ર આપ ખજુરે છુહારે અવ્ર ગલ્લા તકસીમ કરતે હંય ઇસ્કા કયા ફાયદા ?"

"બેટા ! યે સદકએ ફિતર હય. રમઝાન શરીફ કે રોઝોંમેં કિસી કિસમકા કુસુર બેહુદા કલામી અવ્ર ખેલ વગયરામેં મશગુલ રહેને સે હો ગયા હો ઉનકા દફીયા સદકએ ફિતરસે હોતા હય." (મિશ-કાત શરીફ)

" તો કયા યે ઈસી વકત દેના ચાહીયે નમાઝે પઢને કે બઅદ દેં તો કયા હરજ થા."

" નહીં બેટા ! ઇસકા હુકમ ઈદકા ચાંદ દેખનેકે બઅદસે લેકર નમાઝ કે પહેલે તક દેના સુન્નત હય. નમાઝે ઈદકે બઅદ યે સદકા નહીં હોતા."

" તો કયા સદકા સબ રોઝદારોં કો દેના પડતા હય ?"

" મર્દ અવરત, બચ્ચા, ગુલામ, આઝાદ અલ મુખતસિર હર મુસલમાન સાહિબે નસાબ પર ઇસકા દેના વાજીબ હય. (મિશકાત શરીફ) બલકે અપની નાબાલિગ અવલાદ કી તરફસે, અપને ગુલામોં, યા નોકરોંકી તરફસે ભી દેના પડતા હય. નેઝ હામિલા,

દુધ પિને વાલી અ૦ર અયસે શખ્સકી તરફસે ભી દેના ચાહીયે જો કિસી ઉઝર કે બાઇસ રોઝા ન રખ સકતે હેં: (તિરમીઝી)

"દાદા જાન! સદક એ ફિતર મેં કયા કુછ દેના ચાહીયે."

"ગહું, છુહારે, અંગુર ખુશ્ક, ખજુરેં, મેવા નિસ્ફ સાઅ. જવ, મકકી, બાજરા, સોડ એક સાઅ. (જો દોસો સીતેર તેલેકા હોતા હય) દેના ચાહીયે."

"દદા જાન! લોગ ! ઇદગાહ મેં જા રહે હંય અબ હમકો ભી ચલના ચાહીયે. આયસા ન હો કે નમાઝ જાતી રહે."

"ઇદકી નમાઝકા વકત સુરજ ચઢતે હી શુરૂ હોતા હય. અ૦ર ઝવાલ કે પહેલે તક રહતા હય. અભી તો સુરજ થોડા હી નિકલા હય અ૦ર યે ઇદ બડી ઇદકી નિસબત કિસી કદર દેર કરકે પઢની ચાહીયે. બેટા! હઝરત રસુલે ખુદા સલ૦ ફરમાતે હંય કે:– "ઇદકે દિન કુચ્છ ખયરાત કરની ચાહીયે. નંગે કો કપડા દેના, ભુકોં કો ખાના ખિલાના અ૦ર પ્યાસોં કો પાની પિલાના બડા સવાબ હય. અ૦ર અચ્છા લિબાસ પહેનના, ખુશબુ લગાના, આરાસ્તા

હોના મુસતહબ હય. અબ તુમ અપને કપડે પહેન કર તૈયાર હો જાવ,"

"લેકિન દાદા જાન! શાયદ આપ એક બાત ભુલ ગયે. એક વકત આપ અબ્બાસે ફરમા રહેથે કે ઈદકે દિન ઇદગાહ જાને હુવે મિસકીનોં કો પયસે પાઇયાં તકસીમ કરની ચાહીયે. મગર આપને પયસે પાઇયાંતો મંગવાઈ નહીં. આપ ફરમાયેં તો મામાસે મંગવાલું"

"જીતે રહો, બેટા ખુબ યાદ રખા. સુનો, મેં ભુલ નહીં હું. મુઝે યે બાત યાદ હય. મગર ઇસ ઝમાને મેં મુસલમાનોં કા હાલ અયસા અબતર હો રહા હય કે ઉનમેં મિસકીન અવ્ર ખયરાત લેને કે હકદાર મેં તમીઝ કરનેકી સમજહી નહીં રહી. જીસ્સે હટટે કટટે, મુશટંડે, અવબાશ, બદમાશ, ગંજેરી ભંગેરી અવ્ર દુનિયાભર કે એબદાર લોગ મિસકીન બને ફિરતે હંય અવ્ર અસલ હકદાર મિસકીન અપને ઘરોંકી ચાર દીવારી મેં ભુખે મર રહે હંય. ઇસ લિયે કે ને જો રકમ મિસકીનોં મેં તકસીમ કરનેકે લિયે નિકાલી હય વો સચ્ચે હકદારોં મેં મામાકે હાથસે ઉનકે ઘરોં મેં ભેજ કર તકસીમ

કરા દુંગા. અચ્છા અબ તુમ તઈયાર હો જાવ. હાં, રાસ્તે મેં પઢને કી યો તસબીહ તુમકો યાદ હય યા નહીં."

"જી, અચ્છી તરાહ યાદ હય અગર યેહી યાદ હય કે ઈદગાહ જાતે હુવે તસ્બીહ પઢતે હુવે જાના અગર ઈસી તરાહ દુસરે રાસ્તેસે વાપિસ આના. અચ્છા સુનીયે યેહી તસબીહ આપને બતાઈ હે ના? અગર કોઈ ગલતી હોતો દુરૂસ્ત ફરમાના.

"**અલ્લાહો અકબર, અલ્લાહો અકબર. લા એલાહા ઈલ લલ્લાહો વલ્લાહો અકબર, અલ્લાહો અકબર વલિલ લાહિલ હ.મ્દ.**"

શાબાશ બેટા! દુરસ્ત હય. અગર હાં યેહી યાદ રખનાકે જીસ વકત ઇમામ નમાઝ કે લિયે ખડા હોતો યે નીયત કરના:— "દો રકઅત નમાઝ ઇદુલ ફિતરકી વાજીબ પઢતા હું મએ તકબીરાત પીછે ઇસી ઈમામ કે મુંહ તરફ કઅબે શરીફકે અલ્લાહો અકબર." અગર બેટા! ફિર ઇમામ તકબીરે તેહરીમાકે બઅદ તીન તકબીરેં કહેગા. યે તકબીરેં ઝાયદ હંય. સિર્ફ ઇદેનકી હી નમાઝમેં ઝિયાદા હોતી હંય. ઇન તકબીરોંમેં હાથ કાનોં તક ઉઠા કર ખુલે છોડ દેના

ચાહીયે. (મિશકાત શરીફ) તીસરી તકબીરકે બઅ
હાથ બાંધને ચાહીયેં. (તિરમીઝી) દુસરી રકઅતમે
કિરાઅતકે બઅદ અઔર રૂકુઅકે પહેલે યે તીન ઝાય
યા ખાસ તકબીરેં કહી જાઇગી. ચોથી તકબીર
બઅદ રૂકુઅ કો જાના હોગા." ઈન તકબીરોંકે બઅ
કોઈ ઝિકર નહીં હોના ચાહીયે. ફિર ઇમામ સલા
ફેરતે હી ખુત્બા શુરૂ કર દેગા. યે ખુતબા હર મુસ
લમાનકો સુનના ચાહીયે. (જો લોગ ગાડીયાં દોડા
યા લહવો લઅબમેં ગિરફ્તાર હોને કે લિયે ખુતબ
નહીં સુનતે વો બુરા કરતે હંય.) ખુતબે કે બઅ
સબકો દુઆ કરની ચાહીયે અઔર દુઆ કે ખત
હોને પર બાહમ મુસાફિહા કરના અઔર ખંદા પેશા
નીસે મિલના મસનુન હય."

ઈસ ગુફ્તુગુ કે બાદ દાદા અઔર પોતા દોનોં ઇદગા
ગયે. મેહમુદકે દાદાને વહાં જાકર મુસલમાનોંકી જહાલ
કે જો મનઝર દેખે ઉસસે ઉનકો સખ્ત રંજ હુવા
ઉન્હોંને વહીં ઇરાદા કર લિયા કે જો અનજુમન ય
સોસાયટી મુસલમાનોં કો મઝહબી ગફલતસે બેદા
કરેગી મેં ઉસકી જાનો માલસે ઈમદાદ કરૂંગા.

" ખતમ શુદ "

૭૯૬

સિર્ફ ગુજરાતી જાનને વાલે હર મુસલમાનકો

ફિકેહ કે મસઅલે દરિયાફ્ત કરને કે લિયે ફતાવાએ આલમગીરી, શરેહ વકાયા, દુરરે મુખતાર, ગાયતુલ અવતાર. કબારી, શામી, કાઝી ખાન, માલા બુધ, રાહતુલ કુલુબ, જવાહિરે ગયબી, ગુનયતુલ તાલેબીન, ફઝાયલે શુકુર વગયરા વગયરા બડી કિતાબેં દેખને કી યા કિસી મવલવી સાહબ કે પાસ મસઅલા દરિયાફ્ત કરને કો જાનેકી ઝુરૂરત નહી કયોં કે હમને ઉરદુ કે મુખતલિફ ઉલમાને તાલીફ વ તસનીફ કી હુઇ

રૂકને દીન

નામી કિતાબકો કાનપુર લાહોર વગયરા જગા કે છપે હુવે જુદા જુદા ઉર્દુ નુસખેજાત કો સામને રખકર અવર અપની તરફસે ઇબારત કો આસાન કરકે ઉરદુ ઝબાન અવર ગુજરાતી હુરૂફમેં છપવાની શુરૂ કી હય જીસકા એક નુસખા અપને પાસ રખનેસે આપ ખુદ છોટે મોટે ફકીહ બન સકતે હંય. કયોં કે ઇસ કિતાબ કો હઝરાતે ઉલમાને નિહાયત સલીસ અવર આસાન તરીકેસે લિખા હય. જીસમેં હનફી મઝહબ કે ફીકેહ કે તમામ મસાયલ આમ ફેહેમ તવર પર દરજ કિયે

હંય. જીસ્સે કમ ઇલ્મ અવ્ર સિર્ફ હરફ શનાસ લોગભી કાફી ફાયદા હસલ કર સકને હંય. ઇસ કિતાબકી ખુબી યે હય કે હર એક મસઅલા સવાલ જવાબ કે તવર પર લિખા ગયા હય તાકે લમ્બી ચવડી ઈબારત કે પઢને મે તબીયત ઉકતા ન જાયે. જો મસઅલે બડી બડી કિતાબાં મેં દેખનેકી ઝુરૂરત પડતીથી વોહ નિહાયત ખુબીકે સાથ ઇસ કિતાબ મેં દરજ હો ચુકે હંય. ગોયા હઝરાતે ઉલમાને દરિયાકો કુઝેમેં બંદ કર દિયા હય. એક કિતાબ મંગવા લીજીએ ઇનશા અલ્લાહ ફિર કિસી મવલવી કે પાસ જાને કી ઝુરૂરત ન રહેગી. કિતાબે તહારત અવ્ર કિતાબે સલાતકે મુતઅલ્લીક હર સવાલકા જવાબ ઇસમેં અસલ કિતાબ કે હવાલે કે સાથ મિલ જાયગા. હરેક મસઅલે કે જુદા જુદા બાબ હંય જીસ્સે હર મસઅલે કા જવાબ આસાનીસે મિલેગા. કિતાબમેં ગલતી ન રહેને પાયે ઇસકા ખાસ ખ્યાલ રખા હય. તલફ્ફુઝ (ઉચ્ચાર) સહી પઢે જાયેં ઇસ તરાહ ગુજરાતીમેં લિખે હંય. કિતાબ ચાર સો સે ઝિયાદા સફે કી સુનેરી જીલ્દકી બનેગી. હદીયા સીર્ફ એક રૂપીયા આઠ આને. અભીસે ઓરડર લિખવા દીજીયે તાકે તૈયાર હોતેહી રવાના કર દી જાય.

અરકાને ઈસ્લામ.

નામકી એક કિતાબ બડે ગુજરાતી હુરૂફમેં ઉમદા સુફેદ કાગઝ પર છપવાઈ હે. જીસ્મેં પાંચો કલમે, ઇમાને મુફસ્સલ, ઇમાને મુજમ્મલ અરબી ઓર ઉરદુ તરજુમેં કે સાથ ગુજરાતી હરૂફમેં લિખે હેં વુઝુકી નીયત ઓર ઉસ્કી પુરી તરકીબ, ઉસ્કે ફર્ઝ સુન્નત વગયરા ઓર ગુસ્લ ઓર તયમ્મુમ કી નીયત ઓર ઉસ્કે તરીકે દીનભરકી પાંચ વકત કી ૪૮ નમાઝોંકી અરબી નીયત ઉરદુ તરજુમે કે સાથ ઓર નમાઝ પઢનેકા મુફસ્સલ તરીકા, પાવ સિપારેકી સુરતેં, બડે હુરૂફમે અલફાઝકી અદાયગી કે નશાનાત કે સાથ લિખી હેં. અતહીયાત દુઆએ કુનુત, દુઆએ માપુરા ઓર દીગર દુઆએં દરજ કી હેં. અલાવા જુમા. તરાવીહ, તહજ્જુદ, ઇદેન, જનાઝા મુસાફર, બીમાર ઓર અવરતોંકી નમાઝોકા હાલ લિખા હે. ઉસકે બાઅદ રમઝાન શરીફ કે રોઝોંકા મુફસ્સલ હાલ ઓર ઝકાતો હજ કે મસાયલ દરજ કિયે હેં. કફન દફન કે અલાવા મુરદેકો નહેલાનેકા તરીકા ભી લિખા હે. મુખતિસર યે કે ઇસ કિતાબમેં ઇસલામકે પાંચોં અરકાન કા હાલ દરજ હે, જો ઉરદુ અરબી ઝબાનસે ના વાકિફ મુસલમાન ભાઇયોં કે લિએ નિહાયત ઝુરૂરી હે. કીમત સિર્ફ છે આને.

ઇસ્લામકા ઝીંદા મોઅજીઝા.

જનાબ ચૌધરી દિલ્લુરામ સાહબ કવસરી નામી એક પંજાબી હિંદુ શાયરને જનાબ રસુલે અકરમ સરદારે દો જહાં આકાએ નામદાર મોહમ્મદ મુસ્તફા સલ૦ કી શાને મુકદ્દસમેં ઓર સહાબાએ કિબાર રદી૦ કી શાનમેં હઝારેં નઅતીયા ગઝલેં કસીદે ઓર મનકબતેં લિખીહેં જીનમેંસે ચંદકા ઇનતિખાબ કરકે હમને

મવજે કવસર.

કે નામસે ઉરદુ ઝબાન ઓર ગુજરાતી હુરૂફમેં એક કિતાબ શાયેકી હે. કીમત ચાર આને.

પંજસુરા મઅ મજમુએ વઝાયેફ

(ગુજરાતી હરૂફમેં)

ઇસ્મેં કુરઆને મજીદકી સાત સુરતેં હૈં ઔર બહોતસે વઝાયેફ ભી દરજહૈં. જો રોઝાના પઢનેસે તરેહ તરેહકે દીની ઔર દુન્યવી બેશુમાર ફાયદે હોતે હૈં. ઇસ્મેં મૌન્દર્જે ઝેલ સુરતેં ઔર વઝાયેફહૈં.

સુરે યાસીન, સુરે ફતહ, સુરે રહમાન, સુરે વાકેઆ, સુરે તબારક સુરે મુઝ-ઝમ્મીલ, સુરે અમ દોઆએ ગંજુલ અર્શ, દુરૂદ શરીફ અકબર, દોઆએ કદેહ, દોઆએ નુર, દોઆએ સુર્યાની દોઆએ અહદનામા, કસીદએ ગવસીયા, આયતુલ કુરસી, અસ્માએ બારીતઆલા. અસ્માએ રસુલે કરીમ, અસ્માએ પંજતન પાક, દુરૂદે તાજ, દુરૂદે લખી, હફ્ત હૈકલ, વગયરા ઇન તમામ સુરતું ઔર વઝાયેફ કે પઢનેકી ફઝીલત ઔર હરેકે અસ્નાદભી લીખ દીયે હૈં. તાકે આપકા શવક બઢે ઔર કુર્બે ઇલાહી હાસિલહો. ઇસ્સે પેહલે જીતને પંજસુરે દુસરે બેપારીયુંને છાપેથે વો સિર્ફ તિજારતી નફેકી ખાતિર હોનેસે બેશુમાર ગલતીયાં ઉસ્મેં રેહ ગઇથીં બફઝલે ખુદાહમને બહોત કોશીશ ઔર મેહનતસે ઇસકા એક એક લફ્ઝ દેખાહૈ ઔર જહાંતક હોસકા ઇસકો બીલકુલ સહી ગુજ-રાતી હરૂફમેં છાપાહૈ. ઇન્શાઅલ્લાહ આપભી જહાંતક દેખોગે સહી પાવગે. આઇન્દા દુસરે કોઇ બેપારીકા છપા હુવા પંજસુરા આપ ન ખરીદે વરના સવાબકે બદલે અઝાબમેં પડીંગે. સહી પંજસુરા અગર આપ ચાહતે હૈં તો હમારે યહાંસે મંગવાઇએ. છપાઇ એક આબદાર મોતીકે માનીન્દ હૈ. કાગઝ બહોત ઉમદા ટાઇપ ભી ખુબસુરત મઝબુત સુનેહરી એમ્બોઝ તરકીબ કી હૈ ઇન્ની તમામ ખુબીયું પર હદીયા સીર્ફ એક રૂપીયા પોસ્ટેજ ચાર આને.

મુરશિદે કામિલ—મુરશિદે કામીલ કી પહેચાન ઔર ખુદાકી કુદરતકે છુપે હુવે ભેદ માલુમ કરના હોં તો ઈસ કિતાબકો પઢો. કીમત બારા આને.

દવલતે બે ઝવાલ—ઇસમેં એકસો મસાવલ અયસે દરજ હય કે જીન પર અમલ કરનેસે મુફલીસી દૂર હોતી હય. કીમત આઠ આને.

સુરએ યાસીન શરીફ—અસનાદ કે સાથ ગુજરાતી હુરૂફ મેંય ઉમદાહ કાગઝ પર મુમકિન સેહત કે સાથ છપવાઈ હય. કીમત દો આને.

તરીકએ ફાતેહા—ઇસ છોટીસી કિતાબમેં ફાતેહા ગુજરાતી હુરૂફ મેં છપવાયા હય. જો લોગ અરબી નહીં જાનતે વો ઈસ કિતાબ કે ઝરીએ ફાતેહા પઢના સીખ સકતે હય. કીમત દો આને.

મજમુએ ફીકેહ વલ અકાયદ—કીમત દસ આને

તારીખ મક્કા મોઅઝઝમા—કીમત બારા આને

આદમ ફિલ હદીસ—કીમત એક રૂપીયા ચાર આને

મેઅરાજ નામા—કીમત તીન આને.

કયામત નામા—કીમત આઠ આને

મિલનેકા પતા.

અમીર હસન નિઝામી } **બદરૂદ્દીન હુસેનુદ્દીન નિઝામી**
પાંચપટી અમદાવાદ } ખુફસેવર તીન દરવાઝા અમદાવાદ.